

Een dorp van toen

Cees de Reus

Lees ook van Cees de Reus:

Rond de wereld met een glimlach,
derde uitgave, Brave New Books.

Italië met een glimlach,
tweede uitgave, Brave New Books.

Um die Welt mit einem Lächeln,
Duitse uitgave, Delius Klasing Verlag

Schrijver: Cees de Reus
Coverontwerp: Cees de Reus
ISBN:9789402180695
© Cees de Reus
borracho2000@hotmail.com

Verantwoording

In dit boek beschrijf ik mijn geboortedorp: Rhoon. Een dorp van toen, een dorp zoals er vele waren. Bijna onmerkbaar zijn al die dorpen verdwenen. Van een boerendorp met polders en dijken veranderde Rhoon in een forensenplaats.

Met elkaar vormden de bewoners toen een hechte dorpsgemeenschap. Zoals in elke gemeente leefden er in Rhoon grote mensen en kleine mensen, aardige mensen en minder aardige mensen, maar bovenal echte mensen. U vindt ze allemaal in dit boek. Sommigen zijn herkenbaar, anderen heb ik bewust onherkenbaar gemaakt, zodat niemand zich beledigd hoeft te voelen door verhalen, die hier zwart op wit staan, maar niet per sé precies zo gebeurd zijn.

In een enkel geval heb ik een gebeurtenis iets buiten de tijd geplaatst, omdat dit beter in het boek paste. Een voorbeeld: Coen Moulijn heb ik niet voor de eerste keer gezien, toen ik als kind aan de hand van mijn vader mee mocht naar het Feyenoordstadion. Hij speelde zijn eerste wedstrijd pas later in 1955 voor Feyenoord.

Mocht ik, ondanks alle voorzichtigheid, toch iemand ‘in het kruis getast hebben’, zeg ik, anders dan een bekende president: “Neemt U mij niet kwalijk” .

Inhoud

Een dorp in de oorlog.....	11
De bevrijding.....	20
Rhoon.....	24
Zakje zwart/wit.....	32
Het Mosterdzaadje	43
Het vaderland	47
De zondagsrust.....	52
Café Tramzicht.....	56
Vrouw Bakkers natte broek.....	64
De polder.....	68
Zwemmen bij de gekken	71
Exotische lelies	74
‘Kleppie lichten’	78
Telefoonnummer 360.....	83
Vijf zusters	90
De Kuip.....	94
Grote schoonmaak.....	98
IJspret.....	102
Een moeilijk ‘motje’	106
Ouden van dagen.....	111
Spleetjes	116
De waterpomp.....	121

Tussen de schuifdeuren.....	123
De Floriade.....	127
De radio.....	132
Tour de France en Indianen	134
Deuce op zondag.....	137
Zelfrijdende auto.....	138
Het Geloof.....	143
Een kraai op de antenne	147
De watersnood.....	150
Ketelbinkie	155
Dat ken niet	159
Meisje met de grote strik.....	164
Lopen over de rivier	171
Wet van de grote Hoop	177
De eerste liefde.....	181
De forensen	187
Geschiedenis	189

Een dorp in de oorlog

Het dorp lag onder de rook van Rotterdam, die opsteeg uit de nog smeulende ruïnes van de door bommen weggevaagde binnenstad. De toren van de Laurenskerk stak als een manende vinger van een zwartgeblakerd skelet in de hemel. Waar tot voor kort de bewoners een biertje dronken in een van de bruine cafés, op de markt hun boodschappen deden, een praatje met de burens maakten, de kinderen uitgelaten op straat speelden, heerste nu een doodse stilte.

Het dorp was Rhoon, waar ik in het eerste oorlogsjaar op een zolderkamer boven het café geboren ben. De snijdende noordooster wind veegde op mijn geboortedag de mistflarden vermengd met rook voor zich uit. Over de Rijsdijk, de Molendijk en het café Tramzicht. De mist wervelde als een rafelige deken om de scheefstaande toren van de Nederlands Hervormde kerk achter ons huis. De kale takken van de oude kastanjeboom op het kerkplein kraakten, het uithangbord van het Wapen van Rhoon zwaaide piepend heen en weer.

Vroege vogels maakten de kachel aan met krantenpapier en kachelhoutjes. Uit de schoorsteen van een paar huizen aan de Dorpsdijk kringelde aarzelend wat rook. De boerderijen in de kale winterpolder stonden weggedoken achter de dijk, beschermd door een rijtje populieren tegen de harde wind, die tot daar vrij spel had in het vlakke land.

De vliegeniers, die met de moed der wanhoop van het vliegveld Waalhaven waren opgestegen, terwijl ze wisten, dat ze nooit meer zouden landen en de mariniers, die met inzet van hun leven de vijandige opmars bij de Maasbruggen probeerden te stoppen, lagen koud onder de grond.

De leden van het verzet, volgens de ene versie van het verhaal, dat jarenlang in het dorp de ronde deed over de gebeurtenissen bij de vlasfabriek, of de pechvogels, die door het noodlot en de willekeur van de bezetters voor het vuurpeloton de dood vonden, volgens een andere versie van hetzelfde verhaal, liepen nog niets vermoedend rond, toen ik het eerste, gedempte levenslicht aanschouwde. Mijn ouders hadden, toen ze mij verwekten, net als Neville Chamberlain, gedacht, dat het allemaal niet zo'n vaart zou lopen. Hoewel iedereen, die de moeite genomen zou hebben om *'Mein Kampf'* te lezen, geweten zou hebben, hoe de gedachtewereld van Hitler was. Hoe dan ook, ik werd als oorlogskind geboren en leefde de eerste vijf jaar in een bezet land.

Niet dat ik me nog veel uit die tijd herinner. Hooguit wat brokstukken en verwarde beelden. Ik weet zelfs niet zeker of de samenhangende indrukken, die ik voor me zie, als ik in mijn geheugen graaf, uit eigen ervaring in mijn hersencellen zijn opgeslagen. Evenzogoed kan ik de beelden gevormd hebben uit de vele verhalen van mijn ouders, ooms en tantes. Verhalen, die steevast op elke verjaardag werden verteld, als de hele familie in een grote kring in de 'mooie kamer' zat en het tweede kopje koffie met slagroom gedronken was.

Tante Jannetje schepte voor ons kinderen een glas vruchtenbowl in uit een grote glazen pot, die in de achterkamer klaar stond. Met verlangende ogen had ik de

hele tijd al het lekkere drankje door de openstaande schuifdeuren met de kleine gekleurde glas-in-lood ramen in de gaten gehouden. Tante Meins schonk intussen voor oom Jan, oom Kees, oom Jaap, oom Bram en oom Dirk een eerste glaasje jenever in. De tantes nipten aan een citroentje met suiker, lepelden in een glas boerenjongs of genoten van een besje. Mijn moeder dronk eigenlijk nooit alcohol. Maar een advocaatje met het laatste restje slagroom vond ze wel lekker. Mijn vader was er zo vroeg in de avond nog niet. Hij kwam altijd pas na sluitingstijd uit het café Tramzicht. Niet omdat hij daar stamgast was en geen afscheid van het glas kon nemen. Nee, nee, integendeel, hij dronk hooguit een kleintje pils per avond. Hij was de eigenaar van het etablissement, dat een grote rol in mijn leven zou spelen.

Oom Jaap, de jongste broer van mijn vader, was een geboren verteller en komediant. Als hij zijn kunstgebit heen en weer bewoog, nog een slokje jenever nam, dat hij met dichtgeknepen ogen langzaam doorslikte en op zijn stoel wat naar voren schoof, wist ik: Nu begint de avond ouderwets gezellig te worden. De meeste verhalen kenden wij allang, maar hij bracht telkens weer nieuwe details en grappen aan. Hij vertelde over ware gebeurtenissen, maar vaak met een tragische ondertoon. Maar is dat niet het wezenlijke karakter van humor?

Tante Meins, de jongste zus van mijn vader, was een schat van een vrouw, met grote borsten, die al sinds haar jeugd mank liep. Ze had de ‘Engelse ziekte’, zoals men dat toen noemde, hoewel zij, als het onderwerp ter sprake kwam, steeds zei, dat ze nooit in Engeland geweest was. Ondanks haar opgewekte natuur had ze nooit een man kunnen vinden, die haar handicap voor lief nam. Zij moest soms zo om haar broer lachen, dat ze het benauwd kreeg en

blauw aanliep. “ Jaap, Jaap”, hoestte ze dan, “hou alsjeblieft op. Uuuuuuugh, Uuuuuuugh”. Voor oom Jaap het teken om nog een versnelling hoger te schakelen, hoewel hij wel degelijk van zijn zuster hield. Gelukkig heeft ze zich nooit doodgelachen, maar het scheelde soms bar weinig.

Ik herinner me nog goed de houten schuur uit grove zwarte planken, die naast ons huis stond, of beter gezegd, van ouderdom amechtig tegen het huis aanleunde. Het verhaal speelde in de hongerwinter. Ik moet toen vier jaar geweest zijn, dus ik denk, dat ik het voorval heb gehoord op een van de vele verjaardagen, die traditiegetrouw werden gevierd. Elke verjaardag werd gevierd. Een verjaardag vergeten was in onze familie een bijna niet te vergeven zonde.

Oom Jaap, hij zal ook de verteller geweest zijn, had een methode bedacht om stroop uit suikerbieten te maken. In de oude schuur bouwde hij samen met mijn vader een bietenpers naar eigen ontwerp. Op de grond stond een houten ton met daarboven een ronde paal met een deksel, die precies in de ton paste. De paal was onder het dak gefixeerd. Door middel van een vernuftige constructie kon de paal met mankracht als een kurketrekker naar beneden gedraaid worden. Bij het proefdraaien zonder suikerbieten functioneerde de pers zonder mankementen. Maar waar kreeg je suikerbieten vandaan om de proef op de som te nemen? In de hongerwinter lagen ze zeker niet op straat en als ze al op straat lagen, waren ze daar niet lang. Pa wist raad.

Mijn vader was niet alleen de eigenaar van het café Tramzicht, maar tevens stationschef van de Rotterdamsche Tramweg Maatschappij (RTM). In die functie wist hij een oplossing voor het bietenprobleem. Het stoomtrammetje

vervoerde regelmatig, rook en roet spuwend, bieten naar de suikerfabriek. Met de stroop hield de bezetter hoofdzakelijk haar eigen soldaten zoet. Voor de hongerende bevolking was er hooguit de pulp, die overbleef nadat de bieten geperst waren en de stroop in potten gevuld.

Als de locomotief, moe van het zware trekken, op het station van het naburige dorp Poortugaal stoom afblies en de stoker de watervoorraad aangevulde, belde de machinist via de bedrijfseigen telefoonlijn, die voor de communicatie tussen de stations diende, mijn vader op.

De telefoonapparatuur zag er uit als het prototype van de latere telefoon van Bell. Als de bel rinkelde nam Pa een ronde schijf van de haak, die aan de zijkant van een notenhouten kastje hing en sprak in een toeter aan de voorkant van hetzelfde kastje. Om verbinding te maken moest hij eerst nog aan een slinger draaien. Waartoe het slingeren diende, is me tot op heden een raadsel.

Nadat mijn vader zich met een luid “Hallo. hallo, hier station Rhoon” gemeld had, riep de machinist in Poortugaal in de hoorn: “Hallo, hallo, we komen er zo aan en het kan best zijn, dat vlak voor de Dorpsdijk een klep van een bietenwagen losschiet”. Niemand was bang, dat de Duitse bezetter zou meeluisteren. De vijand had geen idee, dat door de dikke draad, die in grote bogen tussen de houten palen langs de spoorlijn hing, subversieve mededelingen werden verstuurd. Hoewel, de vijand had mee kunnen luisteren. De gebruikers van de telefoonverbinding moesten zo hard schreeuwen om zich bij degene aan de andere kant van de lijn enigszins verstaanbaar te maken, dat je het gesprek tot in Keulen kon horen.

Mijn oudste broer Gerrit, die een jaar of twaalf was en met zijn korte broek en ziekenfondsbrilletje een onschuldige indruk maakte, moest bij de spoordijk spelen

en kijken waar de bieten gedropt werden. Met voldoende suikerbieten in het vat moest het persen lukken. Oom Jaap en mijn vader zwoegden onder veel gesteun om de pers met mankracht omlaag te brengen en de bieten te verpulveren. Maar ergens klopte er iets niet, de bieten waren niet klein te krijgen. “Bas, ik heb pijn in m’n rug, laten we een pauze maken”. Even later zat mijn vader op een leeg bierkistje en veegde zijn voorhoofd met een rode zakdoek af. Oom Jaap rekte zich met de handen in de zij naar achteren om de pijn te verdrijven. Daarbij keek hij automatisch naar boven. “Verdomme Bas”, riep hij plotseling, “nou begrijp ik waarom die stomme bieten niet klein te krijgen zijn. We hebben het hele dak omhoog gedraaid!”

Een paar beelden uit die tijd heb ik zeker uit eigen herinnering. Zoals de geallieerde bommeneskaders, die dreigend overvlogen in de richting van Duitsland. Ik hoorde een aanzwellend gebrom en zag even later de grijze vliegtuigsilhouetten, die op weg waren naar een onbekende stad om daar chaos, dood en vernietiging te brengen. De geometrisch geordende formaties straalden een dodelijke rust uit en een onontkoombaar noodlot. Ik wist toen niet, dat als een Engelse bommenrichter boven Dresden zijn bommenluiken net iets te laat geopend zou hebben, ik mijn vrouw Karola nooit ontmoet zou hebben.

Na de oorlog was bijna iedereen in Nederland in het verzet geweest. Mijn vader niet, geloof ik. Wel ging het verhaal in de familie, dat er een paar Duitse soldaten in het café waren op het moment, dat Engelse bommenwerpers een aanval op het vliegveld Waalhaven deden. Pa en oom Dirk zaten op dat moment op de barkrukken voor de tap te praten. De Duitsers zochten bij de eerste verre explosie dekking onder het biljart. Iedereen wist, dat er wel eens een

bom verkeerd kon vallen. In de bommenwerper zat een navigator, die de positie bepaalde met behulp van een sextant en een paar boeken met tabellen. Terwijl ze van alle kanten beschoten werden door het Duitse afweergeschut moest de man uitrekenen waar ze op dat moment waren. Een rekenfoutje was onder die omstandigheden gauw gemaakt en ook de piloot had niet altijd een helder zicht. Er vielen die avond een paar verdwaalde bommen dicht bij in de wei van *'Piet de Kwartel'*. Telkens als het huis trilde, zei mijn vader tegen oom Dirk: "Gewoon blijven zitten en doorpraten alsof er niets aan de hand is". Dat was zijn manier van verzet tonen.

De Duitse soldaten bivakkeerden in en om het Kasteel van Rhoon. Ze kwamen wel eens in het café om een biertje te drinken en hun *heimweh* te vergeten. Soms zochten ze na een paar biertjes toenadering en vroegen, waarom ze niet als vrienden behandeld konden worden, zoals in hun stamcafé in de *'Heimat'*. Mijn vader antwoordde: "Jullie zijn als vijanden gekomen en zolang het oorlog is, blijven jullie mijn vijanden. Als de oorlog voorbij is, kun je terug komen." Sommigen zijn later terug geweest.

Ik zie ook nog een voedseldropping voor me. Uit een laagvliegende viermotorige bommenwerper dwarrelden in een langgerekte wolk voorwerpen uit de hemel naar beneden. Het was geen 'manna', want dan zou het niet uit een bommenwerper komen, maar het waren wel etenswaren. Dat besepte oom Dirk onmiddellijk, toen hij door de boomgaard rende in de richting van het weiland van *'Piet de Kwartel'*, waar een aantal pakketjes in het hoge gras belandden. Er lag nog een niet ontplofte bom en Piet had besloten zijn leven niet te riskeren voor een beetje gras. De koeien waren in de hongerwinter toch al geslacht en hadden geen hooi meer nodig.

De sloot tussen de boomgaard en het weiland was te breed voor de niet erg sportieve Dirk, maar dat stoorde hem niet in de wedloop met andere dorpsbewoners. Even later kwam hij trots met een vierkant aluminium blik in zijn armen geklemd terug. Tante Jannetje was zo blij met de prestatie van haar man, dat ze zelfs geen opmerking maakte over de modderige broek van oom Dirk. Het hele blik zat vol met kakies. Ze waren keihard, maar heel lekker.

Hetzelfde gold voor het eerste witte brood, dat ik in mijn leven zag. Het smaakte als een gebakje en was boterzacht. Oom Kees, die in Rotterdam woonde, had het brood meegebracht. Nadat de hele familie dit bakwonder, dat in zijn spierwitheid op de keukentafel stond, van alle kanten had bekeken, sneed mijn moeder dunne boterhammen af. Iedereen kreeg een halve boterham, zodat er voor de volgende dag ook nog wat over was. Later heb ik begrepen, dat het witte brood niet door Engelse of Amerikaanse bommenwerpers was gedropt, maar door lokale bakkers was gebakken met meel, dat de Zweedse regering had geschonken. Alsnog mijn dank voor het meel. Een knäckebröd had mij toen zeker niet beter gesmaakt dan die halve witte boterham van oom Kees.

Overigens kan ik mij niet herinneren, dat we in de oorlog ooit gebrek aan voedsel hadden. Mijn vader had het café van mijn grootvader overgenomen en was daarvoor melkrijder geweest. In die hoedanigheid kende hij alle boeren in de wijde omgeving en dat was in de oorlog een groot voordeel. Hij had daardoor, zou je kunnen zeggen, een rechtstreekse toegang tot de bron van alle basislevensmiddelen. Toch veranderde het eetpatroon na de oorlog langzaam. Mijn moeder kon een heerlijke aardappeltaart bakken, althans wij vonden die taart toen heerlijk. Na verloop van tijd merkten we als kinderen, dat

er lekkerder dingen bestonden en verdween de uit nood geboren aardappeltaart van ons menu.

De bevrijding

De oorlog was voorbij en het gewone leven in het dorp kwam langzaam weer op gang. De bevrijding werd met een grote optocht gevierd. ‘Oorlog en vrede’ was het motto van het corso. Oom Jaap zat op een paardenwagen met gescheurde kleren achter een ijzeren potkacheltje te bibberen en at aardappelschillen en dronk water. Hij moest het bittere lijden in oorlogstijd uitbeelden, maar zoals bij alles wat hij deed, moesten de toeschouwers langs de weg alleen maar lachen om zijn grappen. Hoe langer de tocht duurde hoe vrolijker oom Jaap werd. De aardappelschillen waren echt, maar het water, waarmee hij de schillen naar beneden spoelde, had een behoorlijk hoog alcohol percentage. Aan het eind van de rit zong hij wankel staande op de potkachel het drinklied van Richard Strauss: “Jajum, jajum, jajum moet er zijn. En als er dan geen jajum is, dan nemen we maar bier”. Iets wat hij in de hongerwinter nooit had gedaan.

Tante Jannetje en tante Meins zaten op de volgende wagen, keurig aan een gedekte eettafel met witte brood en andere heerlijkheden als symbool voor de vrede en een nieuw leven met veel melk en honing. Niet slecht, vonden de toeschouwers, maar om nou echt over te lachen, nee.

De Rhoonaars hadden een dag ervoor het dorp ook van haar zonden gereinigd, zoals het goede Christenen betaamden. Bij een aantal vrouwen en meisjes waren in het openbaar onder luid gejuich de haren afgeschoren.

Vervolgens werden ze uitgescholden en als vee over de Dorpsdijk gedreven. Ze hadden, zoals de dorpelingen zeiden, “geheuld met de vijand”. Ik kon me daar niet zoveel onder voorstellen, maar hun zonde moest wel heel erg geweest zijn, als ze zo liefdeloos door de mede dorpsgenoten gestraft werden.

Na het feestgedruis van de bevrijding en de terugkeer naar een enigszins normaal leven, haalde Pa, als zijn bijdrage aan de wederopbouw van Nederland, alle onderdelen van de speeltuin van de zolder. De banken van de draaimolen, de wip, de schommel en het hobbelpaard waren gedurende de oorlogsjaren opgeslagen in de schuur naast het huis. Kinderen uit de stad kwamen toch niet naar de speeltuin, die hadden tijdens de oorlog wel andere zorgen en de kinderen uit het dorp hadden geen behoefte aan de speeltuin van café Tramzicht. Zij hadden elke dag het hele dorp als speeltuin.

Maar voordat alle attracties opgebouwd konden worden, hadden ze wel een nieuw verfje nodig. Pa had twee bussen verf op de kop kunnen tikken: geel en rood. Maar niet gewoon geel en rood, maar Kanariegeel en Ferrarirood. De ijzeren klapstoelen, de klaptafels, de houten banken van de draaimolen, zelfs het hobbelpaard werden in twee kleuren geverfd. Vooral het houten hobbelpaard, dat zo groot als een pony was, zag er vrolijk uit met een Ferrarirode kop en dito lijf en Kanariegele manen en gebeeldhouwde staart.

De kop van het hobbelpaard was de grootste kopzorg voor mijn vader. Als kinderen wat wild hobbelden, wilde de kop nog wel eens van de romp afbreken. De ruiter barstte dan met een paardenkop in de hand in een huilbui uit, waarna de ouders mijn vader verweten, dat zijn speeltuin gevaarlijk voor kinderen was. Na zo'n incident

hing mijn vader dan een bordje aan het stuk hals van het hobbelpaard, dat nog aan de romp vast zat: “Tijdelijk buiten gebruik op eigen risico”. Pa was soms karig met woorden, maar de dubbele bedoeling was duidelijk. Als de speeltuin ‘s avonds leeg was, repareerde hij het hobbelpaard met balkjes en stukken blik ter versteviging. Na vele reparaties in de loop der jaren leek het hobbelpaard eerder op een ”warhorse”, dan op een kindervriendelijk speeltuig.

Op een zomerse Zondag was het op het eind van de middag druk in de speeltuin. Al vroeg in de morgen reed er een eindeloze stoet fietsers uit de stad over het fietspad van de Groene Kruisweg in de richting van het strand in Oostvoorne en Rockanje. De fietsen waren volgepakt met proviand, zwembroeken, kinderen, schepjes en emmertjes. Iedereen was fris en vrolijk bij het vooruitzicht op een zonnige dag aan het strand.

Aan het eind van de middag traptten alle fietsers moeizaam terug naar de stad. Pappa en mamma waren rood verbrand en stonden op de trappers vanwege de zadelpijn en het zand tussen de billen. De kinderen jengelden door de lange zit op een te dun kussentje op de bagagedrager. De tere kinderbilletjes waren doorgezeten. Na een dag in het zoute water was de dorst bijna ondragelijk en de watervoorraad op. Dan zagen de vermoeide fietsers als een fata morgana de gele vlag wapperen met ‘Hero Perl’ erop, het reclame bord van ‘Oranjeboom Bier’ en de schaduwrijke bomen met Kanariegele en Ferrarirode tafeltjes en stoelen. Velen konden de verleiding niet weerstaan en maakten een tussenstop.

Pa had dagenlang op de radio de weerberichten voor de land- en tuinbouw gevolgd en was op de drukte voorbereid. De dag ervoor had de ijsboer twee extra staven ijs gebracht, die mijn vader met behulp van een priem in kleinere

stukken sloeg. De grootste stukken gingen in de koelkast, de kleinere stukken koelden de bierleidingen en de kleinste stukjes waren goed voor in de glazen limonade. Mijn oudste broer Gerrit, die naar zijn grootvader vernoemd was, bediende in de speeltuin. Ik was daar nog te klein voor. Met dienbladen vol ranja met een rietje en een blokje ijs erin en koude glazen pils laveerde hij over het grind van de speeltuin tussen de rennende en schreeuwende kinderen door.

Pas als de schemering inviel en de eerste kinderen op de banken van de draaimolen in slaap gevallen waren, stapten de laatste strandgangers met stramme benen door de beginnende spierpijn moeizaam op de fiets en begonnen aan de nog resterende kilometers naar Rotterdam. Morgen wachtte weer een lange werkdag.